

Referència bibliogràfica:

Huélamo Gabaldón, Juana María; Solias i Arís, Josep M. (2012). "Can Manyoses: novetats arqueològiques a Viladecans". Dins: DD.AA. *Patrimoni, història local i didàctica. Homenatge a Jaume Codina. Actes de les VI Jornades del Patrimoni del Baix Llobregat*, Sant Feliu de Llobregat: Consell Comarcal del Baix Llobregat i Edicions del Llobregat, 2012. Pàg. 402-420. [ISBN: 978-84-938801-6-3].

P
B
LI

CAN MANYOSES: NOVETATS ARQUEOLÒGIQUES A VILADECANS

Juana María Huélamo Gabaldón (*Centre ca n' Amat de Viladecans*)
Josep Maria Solias i Arís (*Museu de l'Hospitalet*)

El mes de març de 2004, en revisar uns rebaixos per iniciar obres de construcció d'un edifici d'habitatges al carrer Major de Viladecans, es va observar la presència de nombrosos fragments d'àmfores i altres elements ceràmics d'època romana. Arran d'aquesta observació, es va realitzar una intervenció arqueològica que es va dur a terme en aquell mateix mes i que va permetre recuperar el material que aquí s'estudia.

Una de les conseqüències d'aquesta intervenció va consistir en la creació d'un nou topònim urbà recollit al nou nomenclàtor de la ciutat: la plaça de Primus. En aquesta comunicació tractarem d'explicar quina és la realitat arqueològica que hi ha al darrere d'aquest element.

Ubicació

El solar que ocupava l'antiga masia de Can Manyoses (Gras, 2001; Sanahuja, 2002) es troba a l'actual carrer Major de Viladecans, antic camí Ral, el qual sembla seguir un eix antic que uneix la vil·la de Sales amb la de Sant Pere de Gavà (per citar les dues vil·les romanes més pròximes).

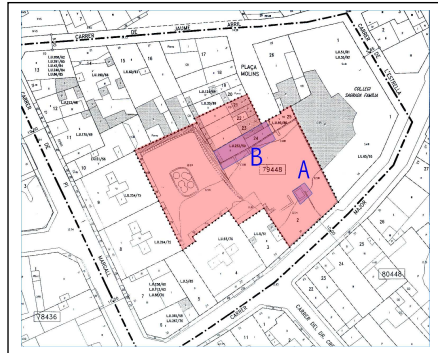

Figura 1. Solar on es va efectuar la intervenció. A. Estructura d'època contemporània. B. Zona de concentració de material romà.

El solar es trobava en els darrers pendents que cauen des dels vessants de la serra de Miramar just abans de començar la plana deltaica que s'estén des d'aquest punt fins al mar. El terreny on està situada és argilós i compacte, i s'hi podien apreciar alguns nòduls de tortorà en la composició, així com alguna capa formada per pissarres molt esmicolades, producte de l'erosió de la serra de Miramar.

Les troballes van consistir, bàsicament, en bossades de terra farcides de fragments de ceràmica mal cuita. L'única estructura romana documentada consisteix en un paviment circular fet amb *tegulae* invertides.

Figura 2. Estructura circular de *tegulae* i la seva capa de preparació.

Pel que fa a la funcionalitat de l'estructura, es poden presentar diferents hipòtesis. El més probable és que tingui relació amb la producció ceràmica. Podria tractar-se d'una petita estructura de combustió o d'una base de columna de fusta.

Materials aliens

Entre les ceràmiques aparegudes que no han estat fabricades al jaciment, hi ha ceràmica campaniana, terra *sigillata* itàlica i un fragment de ceràmica amb vernís roig pompeïà. A més, cal tenir present la presència relativament abundosa de ceràmica ibèrica, amb formes que es poden datar fins a l'època d'August.

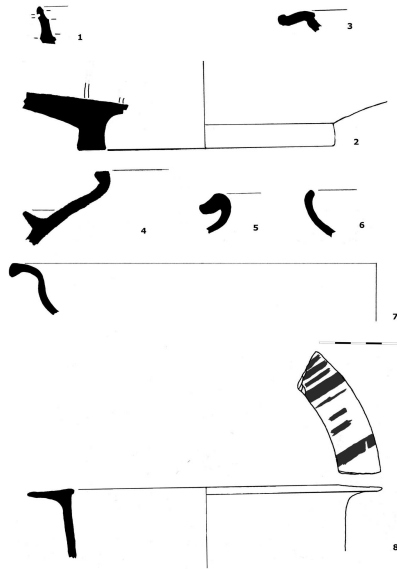

Figura 3. Ceràmica fina i ibèrica. **1.** Vora terra sigillata itàlica. Forma Conspectus 18.2. **2.** Base de terra sigillata itàlica. **3.** Vora ceràmica grisa amb restes d'engalba (o Campaniana C amb vernís molt perdut) forma Lamboglia 6. **4.** Vora de gerra ibèrica. **5.** Vora de ceràmica ibèrica de cap d'ànec. **6.** Vora de pàtera de ceràmica ibèrica oxidada. **7.** Gibrell de ceràmica ibèrica. **8.** Vora de kàlathos pintat.

El que sembla més important del jaciment, però, rau en l'abundosa presència de ceràmica amb les mateixes característiques de pasta, així com el fet que s'han localitzat molts materials ceràmics amb defectes de cocció (rebregats, mal cuits, trencats d'antic, etc.), els quals segurament van ser abocats en aquest lloc, directament des d'un forn proper.

Figura 4: Exemple d'àmfora mal cuita

A falta d'un estudi arqueomètric, la inspecció visual ens indica la presència de dos tipus de pasta:

- Color beix groguenc, molts cops amb engalba groga.
- Color taronja vermellós (minoritària).

Els envasos i objectes que semblen haver estat fabricats són, així mateix, diversos. A banda de les àmfores, els tipus que es van fabricar en aquest centre productor van ser els següents:

Ceràmica arquitectònica

- **TEGULA.** És l'element més nombrós de l'excavació. N'hi ha de diverses formes i, en molts casos es veu clarament una

cocció defectuosa tant pel color de la pasta o bé perquè es troben lleugerament deformades.

- **IMBEX.** Encara que no tan nombrós, també resulta un element abundant i alguna peça presenta deformació de cocció.
- **TOTXO:** Hi ha grans peces, molt fragmentades. Un dels exemplars presenta una marca imitant una petjada d'animal.

Elements tècnics

- **PES DE TELER.** Ha aparegut un pes de teler amb les mateixes característiques de pasta que la resta.
- **GRAN BROC.** S'ha localitzat, així mateix, un gran broc de ceràmica que podria pertànyer a una tobera o bé a un gran vas (Figura 6: 3).
- **GRAN VAS.** S'han documentat diversos exemples. En alguns casos presenten la típica pasta de dollium, mentre que en altres és molt similar a la de la resta de la ceràmica (Figura 6: 1, 2, 4, 5, 6).

Ceràmica de cuina i servei

- **MORTER.** S'han localitzat diferents fragments que indiquen que se'n van elaborar, com a mínim, dos tipus diferents. El més abundant és de pasta groguenca (Figura 6:7).
- **CERÀMICA COMUNA:** Les formes més habituals de ceràmica comuna produïda en aquesta bòbila consisteixen en olles o gerres, molts cops amb tapadora. (Figura 5).

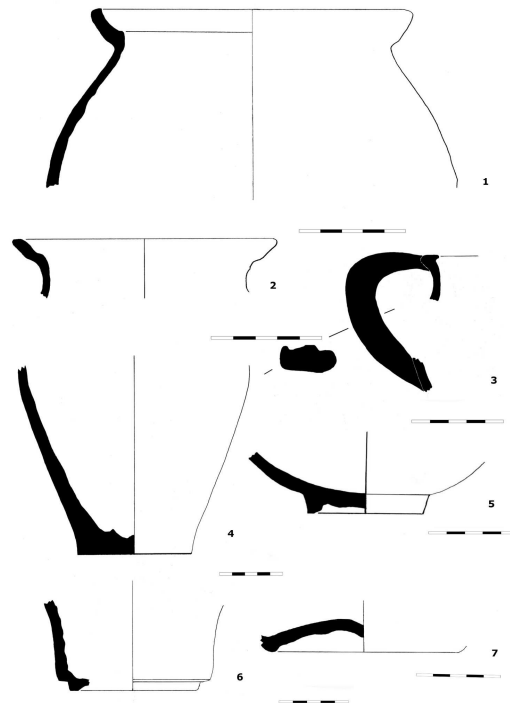

Figura 5. Ceràmica comuna produïda al jaciment. 1. Vora d'olla. 2. Vora de gerra. 3. Vora i nansa de gerra. 4. Base plana d'olla. 5. Base amb peu de gerra. 6. Base amb peu de recipient cilíndric. 7. Base umbilicada.

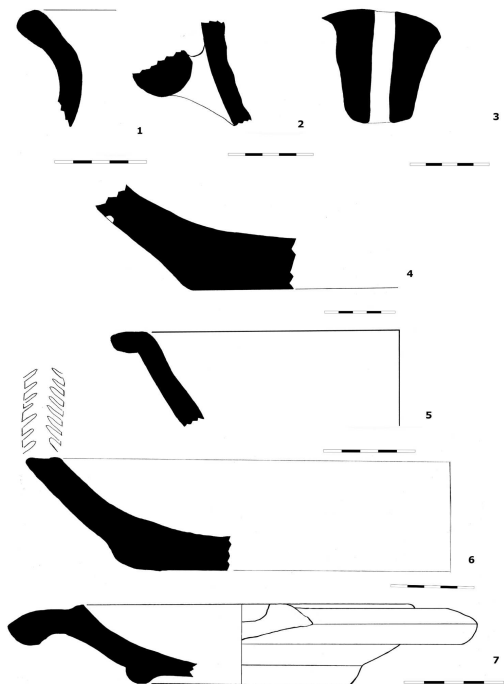

Figura 6. Grans vasos produïts al jaciment. 1. Vora de vas fondo. 2. Nansa horitzontal de gran gerra. 3. Broc. 4. Base de gran gerra. 5. Vora de gibrell amb llavi pla. 6. Vora de gibrell amb llavi decorat. 7. Morter.

Les formes d'àmfora

Es documenta la producció de cinc formes diferents d'àmfora. Hem decidit seguir la nomenclatura de López i Martín (2008).

PASCUAL 1: (Figura 7:2) Un tipus a bastament conegut i produït a Catalunya. La seva cronologia inicial s'ha de datar cap el 40 aC i el seu període d'esplendor cal situar-lo en el moment d'August i Tiberi amb una difusió molt àmplia a Catalunya i les Gàl·lies, encara que també tenen difusió per la resta de la Península i els *limes*. És la forma més representada, amb el 73'53 % dels exemplars.

DRESSEL 2/4: (Figura 7:1) Aquest tipus és, juntament amb el Pascual 1, el més significatiu de la Tarraconense. En aquest cas imita àmfores de tipus grec. La seva producció sembla iniciar-se en el segon decenni abans de la nostra era. El tipus representa el 13'24 % del total d'àmfores identificades.

TARRACONENSE 1B: L'àmfora Tarraconense, definida per primer cop per Nolla i Solias (1984–1985), va ser fabricada en diferents tallers des de la platja de Fenals (Lloret de Mar) fins a Calafell. La modalitat B (Figura 7: 3; 8: 1) ha estat descrita per López i Martín (2008). D'acord amb aquests autors, la cronologia de les àmfores Tarraconenses s'inicien cap a mitjan segle 1 aC, de tal manera que entre el 40 i el 20 aC ja es trobava en el seu moment de màxima expansió, acabant en un moment indeterminat cap al canvi d'era. El form de can Manyoses representa el 7'35 % de la producció identificada i sempre té un color beix groc.

TARRACONENSE 3: (Figura 8: 2; 8: 3) Aquesta variant d'àmfora Tarraconense es troba molt poc representada. Aquestes àmfores representen el 4'41% de la producció del taller.

TARRACONENSE 1E: (Figura 8: 4) La variant 1e és el precedent directe de l'àmfora Pascual 1 però amb el llavi més curt i robust. Representa, tan sols, l'1'47 % del total de formes identificades.

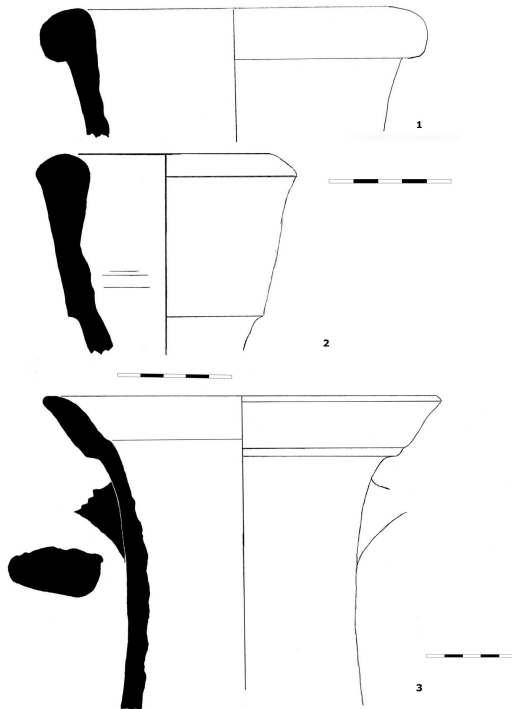

Figura 7. Àmfores produïdes al jaciment. 1. Vora de Dressel 2-4. 2. Vora de Pascual 1. 3. Vora de Tarracense 1b.

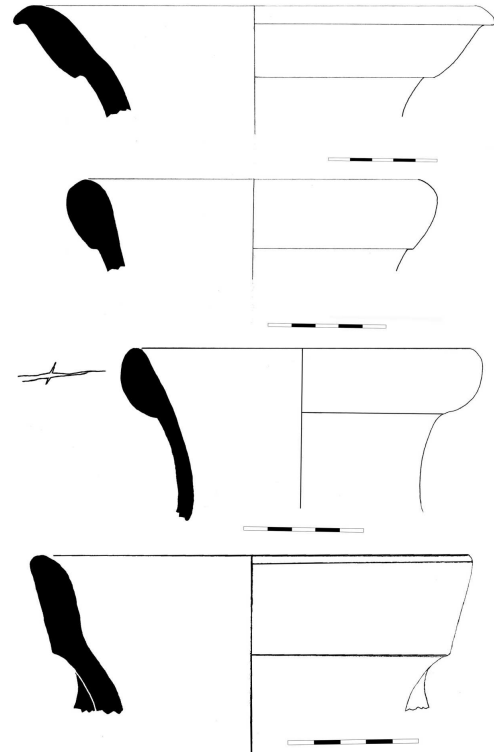

Figura 8. Àmfores produïdes al jaciment. 1. Vora de Tarracense 1b. 2. Vora de Tarracense 3. 3. Vora de Tarracense 3. 4. Vora de Tarracense 1e.

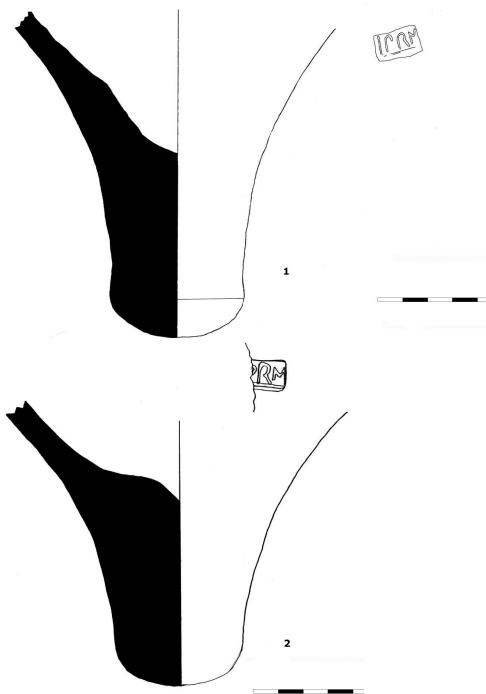

Figura 9. Àmfores produïdes al jaciment. 1. Pivots d'àmfora amb el segell PR(IM). 2. Pivots d'àmfora amb el segell PR(IM) trencada.

Les marques d'àmfora

Han aparegut dues marques sobre pivots d'àmfores no identificades. En tots dos casos es tracta de pivots molt curts i amb pasta de color groc beix. En tots dos casos, també, es tracta de la mateixa marca PR(IM)(us?, ulus?, mītiuus?, mianus?) amb la I annexada a la M (Figura 9).

En centres productors d'àmfores, la marca ha aparegut (en ordre de distància a can Manyoses) als forns de la Vila Vella (Sant Boi de Llobregat) al Mercat de Sant Vicenç dels Horts, a can Pedrerol de Baix (Castellbisbal), així com als de Santa Caterina (Barcelona) i a can Collet (Llinars del Vallès).

El punxó de les dues àmfores de can Manyoses –PR(IM)– és diferent dels publicats a Barcelona però és idèntic al punxó del forn de la Vila Vella de Sant Boi (López, 2009: fig. 8, núm. 11), on destaca de la resta per les menors dimensions de la marca i la gracilitat del traç.

Pel que fa a la distribució de la marca, a més de Barcelona (avinguda Francesc Cambó; Santa Caterina, Catedral, Pia Almoïna, carrer Sotsinent Navarro i plaça de Sant Miquel), han aparegut exemplars al derelict de La Chrétienne H on es daten cap al 15-20 dC, en una àmfora de pasta vermella. S'ha localitzat, així mateix, a Badalona, sobre una àmfora Dressel 2-4 i a la Torre d'en Gaumés i a Cotaina (Alaior, Menorca).

Interpretació i conclusions

Arran de la intervenció arqueològica, s'ha pogut constatar la presència d'un abocador d'un forn que produïa ceràmica de construcció, elements tècnics i ceràmica de cuina i servei, a més d'envasos de transport.

La cronologia del jaciment cal situar-la dins el darrer decenni del segle I aC en una data molt propera a la de la fundació de la colònia

Barcino i, per tant, en el moment inicial de la implantació d'un nou cadastre i la reorganització de la desembocadura del Llobregat (Solias, 1990). Es tractaria d'un moment, per tant, amb una forta activitat constructiva i de revalorització d'aquests espais, la qual cosa implica la necessitat de disposar tant de materials de construcció com de parament per a les noves construccions, així com d'envasos per a l'exportació del vi de la comarca.

Per un altre costat, la variabilitat de formes amfòriques ens podria indicar –a banda de l'evolució cronològica– un envasat diferenciat per a diversos tipus de vi, tal com sembla desprendre's dels grafitis de les *dollia* aparegudes a Sales (Solias, 1990).

Actualment es tendeix a explicar la presència de moltes marques diferents al mateix forn d'àmfores com la marca del productor del contingut i no del productor de l'envàs; concretament es tractaria de lliberts a càrrec d'explotacions (*institores*) de propietaris dels *fundi* propers als forns. Per tant, es podria afirmar que un forn pot abastar diversos *fundi* i un *fundus* es pot abastar a diferents forns per a les seves necessitats.

A can Manyoses, però, tan sols ha aparegut la marca –PR(IM)–. D'altra banda, la mateixa marca es troba, amb el mateix punxó, a la Vila Vella de Sant Boi. Es tracta d'un terrissaire que treballa a diferents forns i porta amb ell el seu segell? O es podria pensar en un encarregat que marcava les àmfores per a la seva producció a les terrisseries al voltant de la seva explotació?

El fet que també aparegui el segell PR(IM) a Sant Boi, ens inclinaria a pensar que ambdós forns abastaven la vil·la de Sales –amb una gran producció vinícola (Solias, 1983) –, ja que es troba entre tots dos forns. Aquesta explotació podia haver tingut un *institor* amb aquestes inicials cap al canvi d'era.

La marca PR(IM) pot pertànyer a un avantpassat de diversos personatges identificats a la colònia Barcino: *Primianus*; la lliberta

Primigenia; *Primigenius Repostus*; *Primio*; *Primitiuus*; *Primula*; *Primulus* i *Primus*, llibert relacionat amb els *Pedanii* (Carreras, 2009; Olesti, 2009; Fabre, Mayer, Rodà, 1997). Poden tenir relació amb la producció de part de les àmfores marcades amb PRI i PRIM. Podem pensar en personatges que a l'època augustal tenien la condició servil i després ell o els seus fills evolucionen cap a lliberts i propietaris rurals. Tal vegada comencen sent administradors de *fundi* i acaben entrant a l'òrbita de famílies importants com *Pedanii* o *Domitii* (Olesti, 2009).

Coneixem un topònim major a Catalunya que prové de *Primilianus* o *Primulus*: és el cas de Premià (Olesti, 2009). Probablement, per tant, aquest antropònim no tingui relació amb la nostra marca sinó amb la que apareix a Barcelona. Això ens faria pensar que el forn de can Manyoses podia haver produït per a un *Primianus* o *Primus*, atès que el *fundus* de *Primilianus* o *Primulus* és probable que es trobés al Maresme.

A la banda sud del delta del Llobregat no coneixem, a hores d'ara, cap topònim que pugui derivar de *Primianus* o *Primus* i, fins i tot, se'n coneixen ben pocs que puguin venir des del món clàssic. El de substrat més antic seria el topònim Olorda, que encara perdurava a Viladecans en època medieval per designar un camp proper a Sales.

Un topònim romà pot ser el de Castelldefels (*Castrum Felix*). Encara que tradicionalment s'ha interpretat com un topònim derivat de la presència d'un cenobi altmedieval, no podem oblidar l'existència al Baix Llobregat d'àmfores marcades amb la marca *FELIX*. Aquestes apareixen a Sant Vicenç dels Horts acompanyant la marca *SYNEC* i a més a Castelldefels ha aparegut una làpida dedicada a *C. TROCINA SYNECDEMO*. No podem deixar de pensar que l'associació de les marques acompanya l'associació del topònim i la làpida a Castelldefels.

El terme de Castelldefels –de la mateixa forma que el de Viladecans– es troba inclòs dins el terme altmedieval d'Eramprunyà. Aquest és un topònim derivat del món romà que s'ha interpretat com l'evolució d'una àrea Apronianus referida a un territori o possessió d'aquest personatge.

Un altre topònim és el de Gavà, nom de la ciutat veïna de Viladecans. Les primeres mencions d'aquest topònim, però, es troben a Viladecans, concretament a Sales, on es troba la gran vil·la romana de Viladecans. Aquest és un topònim comú en germànic per indicar una gran casa i abans del 947 era de propietat comtal (per tant, probablement, per apriació) confrontant amb una strata publica (la mateixa que can Manyoses), però en les primeres mencions del segle xi (1002 i 1007) apareix com a “alodio de Gaiano vel de Sales” evolucionant el 1023 com a “alaudem de Gevano vel de Sales” (Pagès, 1992). Per tant, ens trobem davant del topònim Gavà. Aquesta constatació ens suggereix o bé que el topònim indica una propietat que agafa, com a mínim, des de Sales fins a Sant Pere de Gavà i després queda fixat a la part sud del territori, o bé que el topònim es desplaça cap al sud al llarg del segle xi (no és infreqüent el desplaçament relatiu de topònims als Països Catalans, per exemple, Pollentia – Pollença).

El topònim Gavà derivaria d'un fundus Gauianum pertanyent a una hipotètica gens Gaiua (Olesti, 2009). L'únic personatge testimoniat a Barcino és L. Gaius Romanus Tromentina Vibius Secundus de l'ordre eqüestre. La complexa dedicatòria indicaria que es tractaria d'un Vibius adoptat per un Gaius italià. Els Gaii són més freqüents a les Gàl·lies on fins i tot trobem el topònim Gabian a Besiers (Olesti, 2009). No podem oblidar, però, que en les versions més antigues, el topònim apareix com a Gaiano i, a més, a Sales, al territori de Viladecans.

Per últim, voldríem parlar del topònim original de Viladecans, denominat Canis vallis Sancti Clementi l'any 1011. Com a hipòtesi

podria derivar d'una hipotètica Canii vallis o vall de Cani, un antropònim romà que pot derivar de Caiano (realment molt semblant a Gaiano), antropònim que ha donat lloc a topònims com: Canyà (Girona) o Caniac (Llenguadoc). Es tractaria per tant d'un antropònim que designa la vall on es trobava el seu fundus. Una altra possibilitat parteix del fet que no podem oblidar que canna indica en llatí clàssic “vall poc marcada” (que es pot distingir pels canyars del fons) i l'evolució redundat al segle xi pot ser perfectament “Canis vallis”.

Bibliografia

- CARRERAS, C. (2009) “Les marques d'àmfores produïdes als tallers de Barcino” a CARRERAS, C; GUITART, J. (eds.) *Barcino I. Marques i terrisseries d'àmfores al Pla de Barcelona*, p. 21-44, Corpus International des Timbres amphoriques (fascicule 15), Institut d'Estudis Catalans – Union Académique International, Barcelona.
- COROMINES, J. (1995) *Onomasticon Cataloniae*, Vol III.
- Berni, P; CARRERAS, C. (2009) “Les marques d'àmfores importades o d'altres àrees de la Tarraconense” a CARRERAS, C; GUITART, J. (eds.) *Barcino I. Marques i terrisseries d'àmfores al Pla de Barcelona*, p. 45-62, Corpus International des Timbres amphoriques (fascicule 15), Institut d'Estudis Catalans – Union Académique International, Barcelona.
- FABRE, G.; MAYER, M.; RODÀ, I. (1984) *Inscriptions romaines de Catalogne I. Barcelona (sauf Barcino)*. Paris.
- HUÉLAMO, J. M.; SOLIAS, J. M. (en premsa) “Can Manyoses (Viladecans, Baix Llobregat): l'abocador d'un nou centre productor de ceràmica”, *Marques i terrisseries d'àmfores al Baix Llobregat*, Corpus International des Timbres Amphoriques,

Institut d'Estudis Catalans – Union Académique International,
Barcelona.

IZQUIERDO, P. (1994) "El Terme d'Eramprunyà, de la Baixa Romanitat al Feudalisme: una revisió crítica", *Miscel·lània d'homenatge a Jaume Codina*, Columna-Ajuntament del Prat del Llobregat, Barcelona, p. 273-308.

LÓPEZ MULLOR, A. (2009) "Els centres productors d'àmfores de Sant Boi de Llobregat i Darró (Vilanova i la Geltrú)" p. 61-98, *El vi tarraconense i laietà, ahir i avui*, Sèrie Documenta 7, ICAC, Tarragona.

LÓPEZ MULLOR, A.; MARTIN, A. (2008). "Las ánforas de la Tarraconense" A: BERNAL, D.; RIBERA, A. (eds.)

Cerámicas hispanorromanas. Un estado de la cuestión, p. 689-724, XXVI Congreso Internacional de la Asociación Rei Cretariae Romanae Fautores.

NOLLA, J. M.; SOLIAS, J. M. (1984-1985): "L'àmfora tarraconense 1. Característiques, procedència, àrees de producció, cronologia", *Bulletí Arqueològic*, 6-7, p. 107-144.

OLESTI, O. (2009) "Propietat i riquesa a l'ager *Barcinonensis*", a CARRERAS, C; GUITART, J. (eds.) *Barcino I. Marques i terrisseries d'àmfores al Pla de Barcelona*, p. 141-158, Corpus Internacional des Timbres amphoriques (fascicule 15), Institut d'Estudis Catalans – Union Académique International, Barcelona.

SOLIAS, J. M. (1990) *El poblament del curs inferior del Llobregat en època Ibèrica i romana*, Tesi Doctoral, inèdita.

SOLIAS, J. M. (1983) *Excavacions a l'ermita de Ntra. Sra. de Sales (Viladecans, Baix Llobregat)*, Barcelona: Generalitat de Catalunya, (Excavacions Arqueològiques a Catalunya, 3).